

ساخت و ساز طرح‌های جدید عمرانی و یا غیرعمرانی با هدف سرمایه‌گذاری در عرصه‌های صنعتی، کشاورزی، آموزشی، خدماتی و مانند اینها و نیز طرح‌های نوسازی، بازسازی و توسعه، با توجه به حجم ریالی و مصالح و لوازم مصرفی در این پروژه‌ها - همچنین ایجاد تعداد زیادی فرصت‌های شغلی و نیز تحقق ضرورت‌های آموزشی در حرفه‌های مختلف - جایگاه ویژه‌یی را در اقتصاد کلان کشور پیدا کرده است. اجرای این گونه طرح‌ها در برنامه‌ریزی‌های بودجه‌یی و هدف‌گذاری‌های اقتصادی مربوط، در بالاترین اولویت قرار می‌گیرد. از منظر مدیریت امور ساخت و ساز طرح‌های پیش گفته در قالب قراردادهای پیمانکاری، شرایط عمومی پیمان - به عنوان یک سند مهم قراردادی - همواره نقش ویژه‌یی در سامان‌دهی ساختار ضوابط کاری مابین دست‌اندرکاران اجرای اینگونه طرح‌ها را داشته است. این سند به عنوان یک ابزار مهم برای حل و فصل مناقشات برآمده از تلاطم در کارها، تداخل حیطه‌های مسئولیتی و منافع مادی مابین ارگان‌های ذیربط در اجرای این طرح‌ها به کار می‌رود.

کارشناسان و صاحب‌نظران مسائل اجرایی و حقوقی قراردادهای طرح‌های عمرانی، اکثراً شرایط عمومی پیمان را نه تنها فاقد وجاهت و کارایی کافی برای رفع مشکلات و معضلات مدیریتی و حقوقی - که مبتلا به مدیران مسئول در اجرای پروژه‌های مورد اشاره است - می‌دانند، بلکه معتقدند کاستی‌های موجود، صدمات عمده‌یی به بدنه‌ی فعالیت‌های سازندگی و مدیریتی کشور وارد کرده است. کارشناسان نظریات انتقادی - اصلاحی خود را که عمدتاً ناظر بر جنبه‌های کلی ضعف‌های موجود در شرایط عمومی پیمان است، در فرصت‌های پیش آمده ابراز نموده‌اند.

بر نظام مدیریت طرح‌های عمرانی کدام "شرایط عمومی پیمان" حاکم است؟

نوشته‌ی: مهندس مرتضی بنی‌احمد

زمان حال - که شرکت‌های بزرگ پیمانکاری با تشکیلات اداری وسیع وجود دارند - بازنگری اساسی شوند.

ماده‌ی ۱۷ - بند (و)

پیمانکار متعهد است که دستمزد کارگران خود را طبق قانون کار مرتباً پرداخت کند ... در صورت استتکاف پیمانکار، کارفرما می‌تواند دستمزد کارگران را ... از محل مطالبات پیمانکار پرداخت کند ... بدون اینکه پیمانکار حق اعتراضی بر این عمل و مبلغ پرداختی و تعداد کارگران و میزان استحقاقی آنان داشته باشد. در صورت تکرار تأخیر در پرداخت دستمزد ... کارفرما می‌تواند پیمان را فسخ نماید.

پرداخت حقوق و مزایای کارگری براساس ضوابط قانون کار در ارتباط با وضعیت تأهل و مدت خدمت و پایه‌ی حقوقی و سایر موارد قانونی دیگر مشخص می‌شود، که تشخیص و قضاوت آن - به خصوص در مواردی که بین کارگر و کارفرما اختلاف وجود داشته باشد و عدم پرداخت حقوق و مزایای مزبور صرفاً به دلیل کمبود نقدینگی نباشد - در تخصص و جزء وظایف کارشناسان اداره‌ی کار است.

وجود چنین مقرراتی که حاکی از داشتن اختیارات وسیع نمایندگان کارفرما و یا ناظر کارگاه‌ها، به ویژه آنکه ممکن است نمایندگان مزبور به جزئیات قوانین کارگری اشراف کامل نداشته باشند - اگر هم در عمل کاربردی نداشته باشند - به نوبت خود، به روابط سالم و منطقی بین عوامل دست‌اندرکار اجرای طرح - لطمه وارد می‌سازد.

ماده‌ی ۱۷ - بند (ط)

در اجرای این پیمان، پیمانکار در مقابل کارفرما مسؤول اعمال کارکنان خود است، هر گاه کارکنان ... صلاحیت لازم انجام کار مربوط را نداشته باشند یا باعث اختلال نظم کارگاه شوند، مهندس مشاور یا مهندس ناظر ... می‌تواند از پیمانکار بخواهد که متخلفان را از کار برکنار کند. در این صورت، پیمانکار مکلف به اجرای این دستور است و حق ندارد بر کنارشدهگان را بار دیگر در همان کارگاه به کار گمارد. اجرای این دستور از مسؤولیت‌های پیمانکار نمی‌کاهد و ایجاد حقی برای او نمی‌کند.

۱- این بند از ماده‌ی ۱۷ ناظر به مسائل انضباطی در کارگاه است که در حیطه‌ی وظایف و مسؤولیت‌های اصلی رییس کارگاه شرکت پیمانکار است. در این عبارت ذکر نشده است که آیا تشخیص عدم صلاحیت اخلاقی یک و یا چند نفر از افراد پیمانکار و یا پیمانکاران جزء، لازم است مستند باشد، و آیا لازم است مدارکی نیز در این خصوص ارائه شود یا خیر؟ با توجه به اینکه روابط انسان‌ها در یک جامعه، متأثر از روحیات و شخصیت افراد بوده و از ظرافت و حساسیت خاصی برخوردار است، اعطای یک چنین اختیاراتی به نماینده‌ی مشاور یا ناظر کارگاه باید منضبط به دستورالعمل‌های خاص و دقیقی باشد به طوری که به حاکمیت رییس کارگاه در حوزه‌ی کار خود لطمه وارد نسازد، و مانع ایجاد

نگارنده در این نوشتار، یک نوع بررسی اساسی و بنیادی از سه ماده از مواد شرایط عمومی پیمان، از جنبه‌های اجرایی و حقوقی و بازتاب آنها روی ضوابط و روابط کاری موجود بین عوامل اصلی اجرای پروژه‌ها را انجام داده است. امید است این روش بررسی، نمونه‌ی عملی و مفیدی باشد برای بررسی سایر مواد شرایط عمومی پیمان و نیز اصلاح آنها، در جهت رفع تنگناهای موجود در این عامل مهم مدیریتی پروژه‌های عمرانی کشور.

هدف این نوشتار نقد رفتاری افراد شاغل در ارگان‌های مختلف دست‌اندرکار اجرای پروژه‌های عمرانی و صنعتی نیست. شیوه‌ی رفتاری و نیز نحوه‌ی برخورد افراد مختلف شاغل و مسؤول، با مسائل کاری و در شرایط مختلف آن، حسب نوع وظیفه، میزان مسؤلیت و نیز اختیاراتی که دارند، متفاوت است.

چنانچه آیین‌نامه‌های دیگری غیر از شرایط عمومی موجود، حاکم بر مدیریت قراردادهای پیمانکاری بود، ما شاهد رفتاری به گونه‌ی دیگر - هماهنگ با ساختار مدیریتی مربوط - از عوامل مسؤول در اجرا و نظارت و طراحی طرح‌ها می‌بودیم. بحث ما در این نوشتار کلاً ساختاری است و اگر نامی از هر کدام از سازمان‌ها به میان می‌آید به جهت ضرورت و اجباری است که مفاد شرایط عمومی پیمان - حسب مواد و بندهایی از آن که در دست بررسی و تحلیل هستند - به ما دیکته می‌کند.

بررسی و تحلیل شرایط عمومی پیمان را روی ماده‌های ۱۷ و ۱۸ و ۲۰ انجام می‌دهیم زیرا مواد قبل از آن بیشتر جنبه‌ی تعریف عناوین و کلمات را دارد و تبیین حدود اختیارات و مسؤلیت‌های بهره‌های اساسی اجرایی و نظارتی پروژه‌ها از این مواد شروع شده است. لازم به ذکر است به منظور حفظ جامعیت این بررسی تحلیلی، کوشش می‌شود تا حد امکان همه‌ی نکاتی که مورد ایراد هستند - حتی آنهایی که در عمل مشکلات عمده‌ی هم ایجاد نمی‌کنند - در دایره‌ی شمول این بررسی قرار داده شوند. همچنین به منظور سازنده بودن این بررسی موشکافانه، ضمن دوری از هر گونه گرایش خاص فکری و یکسونگری، پیشنهادهای عملی برای اصلاح موادی از شرایط عمومی پیمان که به متن آنها ایراد وارد است در انتهای مقاله ارائه گردیده است.

نقدی بر ماده‌ی ۱۷ شرایط عمومی پیمان

ماده‌ی ۱۷ - بند (ب) پاراگراف ۲

پیمانکار باید برای تدارک دائمی آذوقه‌ی کارگران، اقدامات لازم به عمل آورد ... بهای آذوقه که بدین ترتیب از طرف پیمانکار تهیه می‌شود، نباید از بهای جنس مشابه در نزدیک‌ترین شهر یا محل گران‌تر باشد و پیمانکار نمی‌تواند هزینه‌های دیگری، مانند هزینه‌ی حمل را به قیمت‌های خرید اضافه کند.

عبارات این بند حکایت از برقراری یک نوع خط‌مشی مدیریتی برای پیمانکار را دارد و این شُبهه وجود دارد که در زمان تدوین آن، اشخاص حقیقی پیمانکار و یا شرکت‌های تازه کار - که تشکیلات اداری قابلی برای امور اداره‌ی داخلی خود نداشته و کارهای نسبتاً کوچک انجام می‌داده‌اند مد نظر بوده‌اند که ضروری است مناسب با شرایط

ضمناً این تغییرات ممکن است در افزایش مدت زمان کلی اجرای طرح اثرگذار باشد. این تغییرات در صورتی قابل اعمال است که کارفرما عواقب مربوط به تأخیرات زمانی و نیز بار مالی آن را بپذیرد.

ماده ۱۸ - بند (ز) پاراگراف اول و سوم

"پیمانکار باید پیش از آغاز عملیات، شخص واجد صلاحیتی را که مورد قبول مهندس مشاور باشد، به عنوان رییس کارگاه معرفی نماید و عملیات اجرایی، با مسؤولیت و نظارت او انجام شود. اگر ضمن کار معلوم شود که رییس کارگاه قادر به انجام وظایف خود نیست، مهندس مشاور، با ذکر دلیل، درخواست تعویض او را از پیمانکار خواهد کرد و پیمانکار مکلف است ظرف یک ماه، شخص واجد صلاحیت دیگری را که مورد قبول مهندس مشاور باشد، معرفی کند. پیمانکار می‌تواند، در صورت لزوم، رییس کارگاه را عوض کند، مشروط به اینکه صلاحیت جانشین او مورد قبول نامبرده باشد."

باید برای واژه‌ی "واجد صلاحیت" از نظر فنی و حقوقی تعریف مشخصی ضمیمه‌ی این ماده گردد تا این موضوع با معیارهای سلیقه‌ی و تشخیص‌های فردی سنجیده نشود. با توجه به اینکه رییس کارگاه پیمانکار، که براساس پاراگراف بعدی باید دارای اختیارات ویژه‌ی هم باشد - و وجود تفاهم در زمینه‌های مدیریت امور کارگاه و برخورد مسائل پرسنلی و اداری بین پیمانکار و رییس کارگاه اهمیت زیادی برای پیمانکار دارد - یکی از مهره‌های مؤثر در اجرای موفق پروژه به حساب می‌آید. از این رو اختیار انتخاب رییس کارگاه و نیز تعویض او از مهم‌ترین اختیارات پیمانکار محسوب می‌شود.

مفهوم کلی وجود تکلیف برای پیمانکار در مورد تعویض رییس کارگاه - قبل از آنکه جنبه‌ی بالا بردن کیفیت کار از طرف پیمانکار را داشته باشد - جنبه‌ی حاکمیت نمایند. مشاور بر رییس کارگاه پیمانکار را دارد، و همچنین جمله‌ی بعدی نیز که اشاره دارد به لزوم تأیید صلاحیت رییس کارگاه بعدی از طرف مشاور - خواه تعویض رییس کارگاه براساس خواست مشاور باشد خواه براساس خواست پیمانکار (مطابق متن پاراگراف سوم همین بند) - تأیید مضاعفی است بر مطلب پیش گفته.

ضمن اینکه جمله‌ی "با ذکر دلیل" که در خواست تعویض رییس کارگاه آمده - و به منظور ضابطه‌مند کردن درخواست تعویض رییس کارگاه از طرف مشاور است - اثر آن چنانی بر محدود ساختن وسعت اختیارات مشاور ندارد. چون در عبارت فوق مشخص نشده چه کسی باید صحت دلایل مورد اشاره را تأیید کند.

نقدی بر ماده ۲۰ شرایط عمومی پیمان

ماده ۲۰ - بند (ب) قسمت (۱)

"اگر منابع تهیه‌ی مصالح و تجهیزات در اسناد و مدارک پیمان تعیین شده یا بعداً معین شود، باید از همان منابع تهیه گردد. نمونه‌ی کاتالوگ فنی مصالح و تجهیزات باید از نظر تطبیق با مشخصات فنی، پیش از سفارش، به تأیید مهندس مشاور برسد.

هر گونه سوءاستفاده‌های احتمالی باشد.

۲- پیمانکار به عنوان یک کارفرما حق ندارد فقط به صرف اینکه یک نفر صلاحیت ندارد - بدون ارائه‌ی مدارکی که مورد قبول نماینده‌ی اداره‌ی کار منطقه باشد - او را از کار برکنار کند. مفاد قرارداد منعقد شده بین کارگر و کارفرما (پیمانکار) لازم‌الاجراست و مدت قرارداد - که به خصوص مهم‌ترین رکن قرارداد است - باید رعایت شود.

۳- عبارت "جنبه‌های اجرایی این دستور از مسؤولیت‌های پیمانکار نمی‌کاهد و به نوبت خود، به گستردگی اختیارات نماینده‌ی مشاور و یا ناظر کارگاه می‌افزاید که در تضاد با اصل حاکمیت رییس کارگاه در حیطه‌ی کاری خود است.

نقدی بر ماده ۱۸ شرایط عمومی پیمان

ماده ۱۸ - بند (الف)

"پیمانکار مسؤولیت کامل حسن اجرای کارهای موضوع پیمان را طبق اسناد و مدارک پیمان به عهده دارد."

واژه‌های "مسؤولیت کامل" باید از لحاظ موازین حقوقی مورد بررسی قرار گیرند. لازمه‌ی داشتن مسؤولیت کامل همواره باید با اختیارات اجرایی در خور و هماهنگ با میزان مسؤولیت باشد، و در عین حال امکانات کافی متناسب با وسعت و حدود مسؤولیت مورد نظر هم باید در اختیار قرار گیرد. در غیر این صورت در عمل "مسؤولیت کامل" جایگاه واقعی خود را پیدا نخواهد کرد.

ماده ۱۸ - بند (ب)

"پیمانکار متعهد است که سازمان، روش اجرا و برنامه‌ی زمانی تفصیلی اجرای کار را طبق نظر مهندس مشاور براساس نقشه‌های موجود و برنامه‌ی زمانی کلی تهیه کند ... تسلیم مهندس مشاور نماید تا پس از اصلاح و تصویب کارفرما برای اجرا به پیمانکار ابلاغ شود..."

روش اجرا در واقع به نوع فناوری که پیمانکار برای انجام دادن پروژه در نظر می‌گیرد مربوط می‌شود و تغییر آن ممکن است هزینه‌ی اضافی هنگفتی برای پیمانکار دربرداشته باشد که کارفرما باید متقبل گردد.

ماده ۱۸ - بند (ج) پاراگراف دوم

"اگر تغییر برنامه‌ی زمانی تفصیلی از سوی مهندس مشاور مطرح شود، پیمانکار با توجه به نظر مهندس مشاور، تغییرات برنامه‌ی تفصیلی را تهیه می‌کند و به شرح پیش گفته، برای طی مراتب بررسی و تصویب، تسلیم مهندس مشاور می‌نماید."

در این قسمت از بند (ج) بار مالی تغییرات در برنامه‌ی زمان‌بندی - مورد درخواست مشاور - برای پیمانکار در نظر گرفته نشده است.

در هر حال، از نظر مرغوبیت باید کاملاً طبق مشخصات فنی باشد و مورد تأیید مهندس مشاور قرار گیرد.

مشاور، باید بتواند در پروژه مورد استفاده قرار گیرد. همین طور دستگاهها و لوازم صنعتی دیگر.

مکول کردن موضوع ابهام‌زدایی از مواردی همچون مشخصات مصالح و لوازم مورد نیاز پروژه، به ویژه وسایل تزئینی و یا اقلام مربوط به تأسیسات برقی و مکانیکی که اکثراً لوازم پیچیده‌ی تخصصی هستند، به زمان پس از عقد قرارداد - آن هم به هزینه و مسؤلیت پیمانکار - کاری غیرمنطقی و غیراصولی است و به نوعی فرار از مشکلات و مسؤلیت‌های مربوط به کارهای طراحی و مهندسی است.

انواع بی‌شماری از اجناس هستند که براساس سفارش و نیاز شخصی، با یک نوع مرغوبیت ویژه و یا زیبایی خاص برای موارد و کاربردهای بسیار نادر، ساخته می‌شوند. و گاهی این نوع اجناس که اکثراً گران قیمت‌تر از نوع معمولی هم هستند - و شرح مشخصات فنی و کارایی آنها نیز مطابق شرح اجناس معمولی نظیر آنهاست - مورد توجه واقع می‌شوند به سرعت تولید انبوه شده در بازار رواج پیدا می‌کنند. دیده می‌شود گاهی کارشناس تأییدکننده‌ی مرغوبیت لوازم و مصالح، براساس سلیقه‌ی شخصی و یا تحت فشار عوامل کارفرما و یا بهره‌بردار، نوع گران قیمت را خواستار می‌شود بدون اینکه براساس مقررات شرایط عمومی پیمان، قادر باشد تفاوت قیمت آن را به پیمانکار پرداخت نماید.

مورد دیگری که نظایر آن فراوان دیده شده، موضوع دکوراتیو بودن بعضی اقلام پروژه است که در هیچ یک از مواد شرایط عمومی پیمان به آن اشاره‌ی نرفته است. هستند اقلامی مانند لوازم بهداشتی، لوازم مربوط به تزئینات ساختمان، لوازم تأسیسات الکتریکی، مکانیکی و غیره که نوع دکوراتیو آنها نیز تولید شده است و کارایی آنها هیچ تفاوتی با نوع معمولی ندارد. قیمت این سری از اجناس با اختلاف فاحشی نسبت به نوع معمولی در دسترس عموم است، و چنانچه مشاور این نوع از اجناس را تأیید کند عملاً پیمانکار ملزم به تهیه‌ی آنها - با همان قیمت نوع معمولی در مدارک پیمان وجود دارد - است.

در صورت وجود هرگونه ابهام در نکات مورد اشاره در نقشه‌ها، دفترچه‌ی مشخصات فنی و فهرست بها، بدون شک کارفرما باید اضافه‌هزینه‌ی مربوط را بپذیرد. در حال حاضر این اختیارات بی حد و حصر مشاور و کارفرما در خصوص رفع ابهام از موارد فنی از این دست - حین اجرای کار - برای پیمانکار بسیار مشکل‌آفرین شده است.

نکته‌ی ناگفته در قسمت‌های بالا، عدم تبیین مسؤلیت مترتب به اختیارات محوله به مشاور و یا کارفرماست. چنانچه مرغوبیت نوع مصالح، وسایل و تجهیزات، مورد اختلاف بین مشاور و پیمانکار باشد و مشاور بر نظر خود پافشاری کرده و پیمانکار را ملزم به تبعیت از نظر خود نماید، مسؤلیت عواقب آن با کدام طرف خواهد بود؟ بسیار بوده که مشاور - در خصوص مرغوبیت و یا مناسب بودن وسیله و یا دستگاهی برای پروژه - بر خلاف نظر پیمانکار رأی داده و بر نظر خود نیز ایستادگی کرده است، بدون اینکه کمترین مسؤلیت را از لحاظ عواقب تصمیم خود برعهده بگیرد. نقش کارفرما در حالت‌هایی که اختلاف نظر بین پیمانکار و مشاور در خصوص تهیه‌ی تجهیزات و مصالح پیش می‌آید، باید روشن باشد و به علاوه حدود مسؤلیت‌ها نیز شفاف گردد.

پیمانکار ملزم به استفاده از منابعی است که در اسناد و مدارک پیمان تعیین شده‌اند، ولی جمله‌ی "یا بعداً تعیین شود" مسلماً خالی از اشکال نیست، زیرا تعیین منابع تهیه‌ی مصالح در ضمن اجرای کار، ممکن است هزینه‌هایی را برای پیمانکار به بار بیاورد که در برآورد اولیه‌ی خود منظور نکرده باشد. این مطلب به خصوص در کارهای تأسیساتی بسیار مشکل‌آفرین است.

مصالح و تجهیزات مورد نیاز پروژه‌های عمرانی به غیر از بخشی از مصالح ساختمانی که از معدن به طور فله تهیه می‌شوند، عموماً اقلامی هستند که در کارخانه‌ها ساخته می‌شوند. لوازمی مانند قطعات فلزی ساختمان، لوازم تزئیناتی و بهداشتی، لوله‌ها و اتصالات و پیچ و مهره و اشهرای مختلف و نظایر اینها، همچنین دستگاه‌های پیچیده‌ی مکانیکی و الکتریکی - که هر کدام مجموعه‌ی از قطعات مختلف ثابت و یا متحرک هستند - لوازم کنترل، اعلام و اطفای حریق و غیره همه براساس استانداردهای مختلف از لحاظ نوع جنس، ابعاد و کاربرد و غیره ساخته می‌شوند و منابع تهیه‌ی این لوازم و تجهیزات در اصل مربوط به کارخانه‌ی سازنده‌ی آنها می‌شود. تغییر مارک و ساخت لوازم و با دستگاه‌های بالا ممکن است اضافه قیمت بسیار قابل توجهی در قیمت ایجاد می‌کند که به هیچ وجه نمی‌تواند نادیده گرفته شود، و یا اینکه پیمانکار بتواند این اضافه هزینه را از اقلام دیگری جبران کند.

اختیارات مهندس مشاور و کارفرما در تأیید مرغوبیت مصالح و تجهیزات، به خصوص در مورد تجهیزات و وسایل تأسیساتی و الکتریکی، باید منضبط به آیین‌نامه‌های کاملاً دقیق و جامعی باشد، به طوری که جزئیات مسائل مربوط به طور کامل در آنها دیده شود. مهم‌ترین عامل جلوگیری‌کننده از اختلاف نظر در خصوص نوع، مرغوبیت و ساخت مصالح و تجهیزات به خصوص اقلام تأسیساتی مکانیکی و الکتریکی، تبیین مشخصات دقیق اجناس و مصالح - تا حد امکان با جزئیات دقیق و کامل - در نقشه‌ها و اسناد و مدارک دیگر پیمان است.

تعیین و تأیید مرغوبیت لوازم، وسایل و یا دستگاه‌های پیچیده‌ی تأسیساتی و صنعتی با توجه به پیچیدگی، تنوع مشخصات مواد و اجناس مختلف به کار رفته در ساخت قطعات آنها، و در محدوده‌ی کاری و تخصصی یک سازمان قانونی مجهز به انواع وسایل تست با پرسنل مجرب و آموزش دیده با تخصص‌های گوناگون است - که از هر لحاظ مورد قبول نظام‌های مهندسی، صنعتی و اجرایی کشور باشند - می‌باشد. در صورتی که یک وسیله و یا یک دستگاه پیچیده‌ی صنعتی موفق به دریافت گواهی‌نامه‌ی استاندارد از مراجع قانونی مزبور شده باشد، برای استفاده‌ی آن در پروژه - چنانچه مشخصات لازم از لحاظ ظرفیت، ابعاد و شرایط کاری را داشته باشد - نباید نیازی به تأیید مشاور داشته باشد، و یا اینکه مشاور بتواند مانع از استفاده‌ی آن در پروژه - مگر در شرایطی که در اسناد و مدارک پروژه تهیه‌ی نوع به خصوصی از لوازم و دستگاه‌ها صراحتاً مکتوب شده باشد - گردد. به عنوان مثال یک کپسول آتش‌نشانی که دارای مهر استاندارد به روز باشد و از لحاظ مشخصات نوع گاز یا پودر اطفای حریق در داخل آن و ابعاد و سایر مشخصات با نوع خواسته شده در پروژه مطابقت داشته باشد - با ارائه‌ی مدارک مربوط - بدون نیاز به تأیید مرغوبیت از طرف

ماده ۲۰ - بند (و)

در بیانی دیگر در شرح دو موضوع فوق می‌توان گفت: کم رنگ شدن حاکمیت ضوابط و آیین‌نامه‌ها اثر بلاواسطه و مؤثر روی تشدید ابهام در روال و فرایند عادی اجرای کارها و در نتیجه وسیع‌تر شدن میدان عمل برای اعمال سلیقه‌های شخصی است، که با توجه به تنوع خصوصیات اخلاقی افراد، مهم‌ترین عامل بالا رفتن ضریب ریسک در اجرای کارها به شمار می‌رود.

در مواقعی که اختلاف بین ارگان‌های مزبور پیش می‌آید و یا اتفاقاتی از قبیل وقوع ضایعات اساسی در اجرای بخشی از کارهای اجرا شده و یا ایجاد تأخیر عمده در برنامه‌ی زمان‌بندی کارها و اتفاقاتی مانند اینها رخ می‌دهد، واقعیت‌ها به طور شفاف برملا نمی‌شوند. زیرا در صحنه‌های واقعی مواجه با مسائل کاری در طرح‌های عمرانی و یا غیرعمرانی یک طرف قرارداد که خود را کاملاً مسلط بر اوضاع می‌بیند، انگیزه‌های کافی، بلکه برای فرار از تعهدات خود نسبت به انجام دادن وظایف و مسؤلیت‌های محوله در کارگاه را خواهد داشت. در مقابل، طرف دیگر قرارداد که ابزارها و اهرم‌های مناسب جهت دفاع از حقوق حقه‌ی خود برای حل منطقی مناقشات را ندارد، خود را در یک وضعیت کاملاً انفعالی، و ناتوان از ابراز حقایق می‌بیند.

با توجه به تعهدات قراردادی، گرفتاری‌های مالی و نیز الزامات و ضرورت‌های منبعت از مقررات و قوانین مملکتی که برای پیمانکار وجود دارد - که ناچار است نهایت تلاش خود را در پیشبرد کارها بکار بندد - در بسیاری از موارد اجباراً حل و فصل اختلافات و مناقشات ناشی از ابهامات قراردادی به اعمال سلیقه‌های شخصی هدایت می‌شود، که می‌توان آن را "شرایط عمومی پنهان" نامید. این آغاز اولین مرحله‌ی ایجاد بستر مناسب جهت خلق چارچوبی متفاوت با چارچوب شرایط عمومی پیمان موجود برای تعامل طرفین درگیر در طرح است، و با کمال تأسف در تمام پروژه‌های عمرانی و غیرعمرانی در سراسر کشور، احتمال چنین پیش آمدی وجود دارد.

نمونه‌هایی واقعی از تبعات شرایط عمومی پیمان موجود با یکی از مهندسان با سابقه و اندیشمند، که مدیرعامل یک شرکت مهندسان مشاور است صحبت داشتم. نظر ایشان در خصوص مواد مورد بررسی در قسمت‌های بالا به این شرح بود: من به هیچ وجه عقیده ندارم که اختیارات پیمانکار و یا نماینده‌ی ایشان (رییس کارگاه) در محیط کارگاه مخدوش گردد زیرا دخالت آشکار در امور داخلی پیمانکار به اقتدار رییس کارگاه در برابر پرسنل خود لطمه وارد می‌کند. به طور کلی همه‌ی ارگان‌های مسؤل در محیط کارگاه باید در محیط کار خود، به تناسب مسؤلیت‌های محوله، اقتدار لازم را داشته باشند، همانطور که مشاور و یا ناظر کارگاه دخالت نابجای پیمانکار را در زمینه‌های طراحی و نقشه‌های اجرایی بر نمی‌تابند، مشاور نیز در امور اجرایی که حیثه‌ی کاری پیمانکار است نباید دخالت بی‌مورد داشته باشد. ما همواره سعی کرده‌ایم اختلافات و مشکلات را با استفاده از مدارک و مستندات کافی، و از راه‌های مذاکره حل و فصل کنیم، و در مواردی که مذاکره نتیجه نداد، موضوع را به همراه مستندات مورد اشاره به کارفرما گزارش کرده‌ایم تا اقدامات قانونی را در جهت حل مسائل انجام دهد. به نظر بنده هر گونه اقدامی که به نحوی ناقض اقتدار سرپرست کارگاه پیمانکار در محیط کار خودش شود باید فقط از

"پیمانکار نمی‌تواند ماشین‌آلات و ابزار را که برای انجام عملیات لازم است، از کارگاه خارج کند. در مورد بیرون بردن ماشین‌آلاتی که در کارگاه مورد نیاز نیست، پیمانکار، تقاضای بیرون بردن ماشین‌آلات مزبور را به مهندس مشاور تسلیم می‌کند. مهندس مشاور، به تقاضای او رسیدگی می‌کند، و در صورتی که موجه باشد، اجازه‌ی خروج می‌دهد."

ماشین‌آلات و ابزار پیمانکار اکثراً اجاره‌ی و برای کار محدودی در زمان معین به کارگاه آورده می‌شوند. توقیف این ماشین‌ها، بدون اینکه مورد نیاز بوده و در کارگاه کارایی داشته باشند، مسلماً برای پیمانکار زیانبار است. عدم صدور اجازه‌ی خروج نیز باید به ضوابطی خاص محدود گردد که ناظر بر واقعیات موجود در کارگاه باشد و این ماده موجبات زیان برای پیمانکار را فراهم می‌آورد.

جمع‌بندی بررسی تحلیلی مواد ۱۷، ۱۸ و ۲۰ شرایط

عمومی پیمان

نکات مهم مواد ۱۷ و ۱۸ و ۲۰ اشاره دارند به مواردی از قبیل پرداخت به موقع دستمزد کارگران، اخراج کارگران فاقد صلاحیت حسب تشخیص نماینده‌ی مشاور، معرفی رییس کارگاه مورد تأیید مشاور و تعویض رییس کارگاه براساس خواست مشاور، تهیه‌ی مصالح مورد نظر و تأیید مشاور، تهیه‌ی ماشین‌آلات و ابزار کارگاه مطابق اسناد پیمان و غیره. موضوع مشترک در همه‌ی بخش‌های فوق، تفویض اختیارات وسیع به کارفرما، مشاور و یا نمایندگان آنها بدون منظور نمودن چهارچوب مسؤلیتی برای آنهاست. در یک جمع‌بندی ساده از مواد بالا و سایر مواد شرایط عمومی پیمان، به نظر می‌رسد تلاش تدوین‌کنندگان بر این بوده است که همه‌ی مسؤلیت‌ها و بایدها برای یک طرف قرارداد و کلیه‌ی اختیارات و اقتدارها برای طرف و یا طرف‌های دیگر منظور گردد. در سه ماده‌ی بالا که مورد بررسی قرار گرفته‌اند مهم‌ترین موضوع آنها انتخاب رییس کارگاه و تهیه‌ی مصالح مرغوب است، که ناترازمندی در اختیارات و مسؤلیت‌های مورد اشاره - برای مشاور - در آنها به شدت دیده می‌شود.

این موضوع با مروری بر مواد دیگر شرایط عمومی پیمان، به خصوص آنهایی که ناظر بر اموری همچون حذف قسمت‌هایی از کار و انجام آن توسط کارفرما - کمبود نقشه‌ها - پرداخت مطالبات پیمانکاران جزء از طرف پیمانکار - تغییر مقادیر کار - تعیین قیمت‌های جدید - تغییر و یا تمدید مدت پیمان - به صورت وضعیتهای موقت و پرداخت مطالبات پیمانکار - بررسی تأخیرات - محاسبه‌ی جرائم تأخیر - خاتمه‌ی پیمان و خلع ید پیمانکار هستند، بیشتر آشکار می‌شود. عدم وجود مسؤلیت کافی در قبال اختیارات اعطایی، که نتیجه‌ی مستقیم آن تضعیف حکومت قانون و ضوابط است - زیانبارترین دستاورد شرایط عمومی پیمان موجود است. دو حاصل عمده‌ی این ناهمگونی در مواد شرایط عمومی پیمان عبارتند از:

۱- بالا رفتن شدید ضریب ریسک پیمانکار در تقبل اجرای پروژه.

۲- عدم شفافیت حقایق مربوط به رویدادهای کارگاه.

مشاهده تأخیر غیرمعمول در پرداخت حقوق کارکنان، موضوع باید ابتدا از طریق اداره‌ی کار منطقه مورد بررسی قرار گیرد تا چنانچه اختلافاتی در بین کارگران و کارفرمای آنها (پیمانکار) وجود دارد با استفاده از راهکارهای قانونی حل و فصل گردد. در حالتی که پس از اقدامات قانونی توسط هیأت‌های تشخیص و حل اختلاف، مشخص گردید کارکنان پیمانکار محق هستند و پیمانکار بدون دلیل موجه از پرداخت حقوق آنها استنکاف می‌کند، موضوع از طریق نماینده‌ی مهندسان مشاور - با ارائه‌ی مدارک و مستندات کافی - به اطلاع کارفرما می‌رسد.

در این صورت کارفرما موظف است مطابق رأی نهایی هیأت حل اختلاف، حقوق و مزایای معوقه‌ی کارکنان را با حضور نماینده‌ی پیمانکار و نماینده‌ی مشاور و یا ناظر کارگاه، از محل مطالبات پیمانکار پرداخت نماید. بدیهی است جمع مطالب پرداخت شده که به تأیید نماینده‌ی پیمانکار و نیز نماینده‌ی مشاور و یا ناظر نیز رسیده است، عیناً به حساب بدهکار پیمانکار نزد کارفرما منظور می‌گردد. چنانچه پرداخت‌های مزبور هزینه‌های جنبی دیگری دربرداشته باشد پرداخت این هزینه‌ها نیز بر عهده‌ی پیمانکار است.

در صورتی که پیمانکار نسبت به پرداخت‌های فوق‌الذکر معترض باشد - و یا نماینده‌ی پیمانکار در محل حاضر نشود و یا اینکه در صورت حضور صورت مطالب پرداخت شده را امضا و تأیید نکند - می‌تواند ظرف مدت یک ماه اعتراض خود را با ارائه‌ی مدارک به کارفرما تسلیم کند تا مورد رسیدگی کارشناسان حقوقی سازمان کارفرما قرار گیرد. چنانچه بررسی‌های کارفرما، نظر پیمانکار را تأمین نکرد، پیمانکار می‌تواند مطابق ماده‌ی ۵۲ موضوع را پیگیری کند.

توضیح اینکه: پیمانکار به عنوان یک شخصیت حقوقی، براساس قانون کار ملزم به پرداخت حقوق کارگران خود است و عدم پرداخت، تبعاتی از لحاظ قانونی برای او به وجود خواهد آورد. بر این مبنا بند (و) در این ماده، می‌تواند به طور کلی حذف شود.

ماده‌ی ۱۷ - اصلاح بند (ط)

پیمانکار در مقابل کارفرما مسئول اعمال و رفتار کارکنان خود می‌باشد. نمایندگان مشاور یا ناظر در کارگاه، چنانچه مواردی را که حاکی از رفتار ناشایست یک یا چند نفر از کارکنان پیمانکار و یا پیمانکاران جزء - نسبت به خود و یا دیگران باشد - مشاهده کردند موضوع را با رییس کارگاه جهت رسیدگی و اقدامات مقتضی در جهت رفع مشکل مطرح می‌نمایند. رییس کارگاه موظف است نسبت به رفع اختلافات و نگرانی‌های نماینده‌ی مشاور با ناظر کارگاه، اقدام سریع به عمل آورده. در صورتی که اقدامات رییس کارگاه در این خصوص کافی نباشد نماینده‌ی مشاور یا ناظر باید موضوع را با ارائه‌ی مستندات و مدارک لازم جهت اقدامات بعدی به اطلاع کارفرما می‌رساند. بدیهی است در صورتی که پیمانکار نیز رفتار ناشایستی از کارکنان مشاور و یا ناظر مشاهده نماید به روال پیش گفته در بالا بایستی عمل نماید و در نهایت موضوع باید به کارفرما جهت اقدامات لازم گزارش گردد.

طرف کارفرما - و آن هم منضبط به مقررات خاص و محدود - و حتی‌الامکان از طریق مجاری قانونی صورت پذیرد.

در زمینه‌ی تهیه‌ی مصالح مرغوب، ایشان ضمن تأیید مسأله‌دار بودن این مطلب در ماده‌ی ۲۰، معتقد بودند بسیاری از لوازم و تجهیزات جدید و گران قیمت به بازار عرضه شده‌اند که شرح مشخصات آنها با شرح نوع معمولی آنها که در فهرست بها پیمان مندرج شده است، فرقی ندارد، و چنانچه از پیمانکار خواسته شود نوع گران قیمت را تهیه کند لازم است به هر راهی که شده تفاوت قیمت به ایشان پرداخت شود. مواردی بوده است که به دلایل نارسایی در مقررات شرایط عمومی پیمان، پرداخت اضافه بها از بابت خرید مصالح مزبور امکان‌پذیر نبوده است و ما از طرق دیگری سعی کردیم خسارت پیمانکار را جبران کنیم.

این به نوعی "شرایط عمومی پنهان" است که مسائل در چارچوب آن، و نه در چهارچوب شرایط عمومی پیمان موجود، حل و فصل می‌شود. چنانچه مفاد آیین‌نامه‌های اجرایی بر پایه‌ی منطق، رعایت عادلانه و بی‌طرفانه‌ی حقوق طرفین قرارداد، و مبتنی بر واقعیات موجود در روابط انسانی و کاری در محیط کارگاه نباشد - حتی اگر این آیین‌نامه‌ها و مقررات جزء اسناد و مدارک مهم و رسمی یک قرارداد کاری برای اجرای یک طرح عمرانی و صنعتی قرار گیرد - عملاً و جاهت خود را از دست می‌دهد و شرایط دیگری که مورد تأیید دست‌اندرکاران است جایگزین آن می‌شود.

پیشنهاد‌های اصلاحی در خصوص مواد ۱۷ و ۱۸ و ۲۰ شرایط عمومی پیمان

ماده‌ی ۱۷ - اصلاح بند (ب):

"تأمین نیروی انسانی مورد نیاز و محل سکونت برای آنها، تأمین روشنایی و آب آشامیدنی و غذا و نیز نقل و انتقال آنها به کارگاه کلاً بر عهده‌ی پیمانکار می‌باشد مگر آنکه در شرایط خصوصی پیمان غیر از این عنوان شده باشد."

ماده‌ی ۱۷ - اصلاح بند (د):

پیمانکار مجاز نیست کارکنان شاغل کارفرما را برای انجام دادن کارهای طرح در دست احداث چه در کارگاه و چه در دفتر مرکزی خود استخدام نماید. استخدام کارکنان شاغل در وزارتخانه‌ها و ادارات دولتی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم با سازمان کارفرما و در ارتباط با طرح در دست احداث، روابط کاری دارند، در ساعات غیراداری - فقط با کسب اجازه از مسؤولان ذیربط مجاز است. بدیهی است پیمانکار باید از به کار گماشتن اشخاصی که استخدام آنها از نظر اداره‌ی وظیفه‌ی عمومی مجاز نیست، خودداری کند.

ماده‌ی ۱۷ - اصلاح بند (و)

"پیمانکار موظف است دستمزد کارکنان خود را که برای طرح مورد احداث، موضوع قرارداد، کار می‌کنند مرتباً پرداخت کند. در صورت

ماده ۱۸ - اصلاح بند (الف)

پیمانکار مسئولیت حسن اجرای کارهای موضوع پیمان را طبق اسناد و مدارک پیمان - متناسب با حدود اختیارات خود در شرایط عمومی پیمان - برعهده دارد.

ماده ۱۸ - اصلاح بند (ب)

پیمانکار متعهد است نمودار سازمانی اجرایی کارگاه، روش اجرای کارهای طرح (نوع فناوری پیش‌بینی شده برای اجرای عملیات موضوع پیمان) و نیز برنامه‌ی زمانی تفصیلی اجرای کار را، ظرف حداقل یک ماه - و یا هر مدتی که در شرایط اختصاصی پیمان مشخص شده است - از تاریخ مبادله‌ی پیمان، جهت اطلاع، به مشاور ارائه نماید. پیمانکار موظف است جزئیات مواردی را که برای تنظیم برنامه‌ی تفصیلی در اسناد و مدارک پیمان وجود دارد در تنظیم برنامه‌ی زمانی پیشنهادی خود و به هنگام کردن آن رعایت کند. مشاور نیز موظف است برنامه‌ی نظارتی خود را براساس برنامه‌ی زمانی تفصیلی پیمانکار تنظیم نماید.

ماده ۱۸ - اصلاح بند (ج)

در صورتی که حین اجرای کار، پیمانکار تشخیص دهد که تغییراتی در برنامه‌ی زمانی تفصیلی ضروری است موظف است که پیش از رسیدن موعد انجام کارهایی که به نظر او باید در برنامه‌ی آن تغییر داده شود، مراتب را با ذکر دلیل به مهندس مشاور اطلاع دهد. مشاور موظف است تغییرات مورد نظر پیمانکار و دلایل توجیهی آن را بررسی کرده و چنانچه این تغییرات موجب شود مدت زمان کلی اجرای کار (زمانی که در پیمان مشخص شده است) افزایش یابد و این افزایش براساس شرایط و وضعیت پیش آمده اجتناب‌ناپذیر بوده و خارج از کنترل و قدرت پیمانکار باشد، اقدامات لازم جهت اطلاع کارفرما و دریافت تأیید او و نیز منظور کردن هزینه‌ی اضافی برای پیمانکار را، انجام دهد. به طور کلی این تغییرات در شرایط عادی نباید موجب شود مسئولیت‌های پیمانکار نسبت به آنچه که در پیمان ذکر شده، کاهش یابد.

اگر تغییری در برنامه‌ی زمانی تفصیلی از سوی مهندس مشاور مطرح شود، پیمانکار با توجه به نقطه نظرهای مهندس مشاور، برنامه‌ی زمانی تفصیلی تغییر یافته را تهیه می‌کند و به شرح پیش گفته، برای بررسی و تصویب کارفرما، تسلیم مهندس مشاور می‌نماید. چنانچه تغییرات خواسته شده خارج از محدوده‌ی زمان کلی اجرای طرح باشد باید هزینه‌ی اضافی مربوط با توافق پیمانکار برآورد شده به پیمانکار گردد.

ماده ۱۸ - اصلاح بند (ز)

پیمانکار باید پیش از آغاز عملیات، شخص واجد صلاحیتی را که نوع مدرک تحصیلی و میزان سابقه‌ی او با توجه به نوع پروژه‌ی مورد قرارداد، در شرایط اختصاصی پیمان مشخص می‌گردد، به عنوان رییس کارگاه معرفی کند. رییس کارگاه باید به صورت تمام وقت در کارگاه شاغل باشد و کلیه‌ی عملیات اجرایی، با مسئولیت و نظارت او انجام شود.

چنانچه از لحاظ نوع کار مورد اجرا، تخصص ویژه‌ی برای رییس

کارگاه مورد نیاز است، این موضوع باید در مدارک مناقصه نوشته شود تا پیمانکار هزینه‌ی آن را در هنگام ارائه‌ی پیشنهاد قیمت منظور نماید.

پیمانکار باید - به منظور اجرای کار و دریافت دستور کارها و نقشه‌های اجرایی از مهندس مشاور و همچنین برای تنظیم صورت وضعیت‌های موقت - اختیارات کافی به رییس کارگاه بدهد. هر نوع اخطار و اعلام که مربوط به اجرای کار باشد و از طرف مهندس مشاور یا نماینده‌ی او به رییس کارگاه ابلاغ شود، در حکم ابلاغ به پیمانکار است.

پیمانکار می‌تواند در صورت لزوم، رییس کارگاه را عوض کند مشروط بر اینکه تا زمان مستقر شدن رییس کارگاه جدید شخص واجد صلاحیتی را به طور موقت به جای او منصوب کند. بدیهی است صلاحیت جانشین دائمی رییس کارگاه باید توسط مشاور - مطابق موارد مندرج در شرایط اختصاصی پیمان - بررسی شده و مورد تأیید قرار گیرد.

ماده ۲۰ - اصلاح بند (ب)

۱-۱) در مورد مصالح ساختمانی مانند شن و ماسه و سیمان و نظایر اینها اگر منابع تهیه‌ی مصالح در اسناد و مدارک پیمان تعیین شده باشد باید از همان منابع تهیه شوند. چنانچه منابع تهیه‌ی مصالح فوق در اسناد پیمان نباشد پیمانکار مختار است از نزدیک‌ترین آنها نسبت به محل اجرای طرح تهیه کند.

۲-۱) در مورد مصالح دیگر و وسایل و تجهیزات تأسیسات مکانیکی و الکتریکی باید نمونه و یا کاتالوگ فنی آنها از نظر مشخصات فنی با مشخصاتی که در اسناد و مدارک پیمان آمده مطابقت داشته باشد و پیش از سفارش به تأیید مهندس مشاور برسد. در هر حال از نظر مرغوبیت باید کاملاً طبق مشخصات فنی مندرج در مدارک پیمانکار باشد و مورد تأیید مهندس مشاور قرار گیرد.

تبصره‌ی (۱): چنانچه از وسایل و تجهیزات تأسیسات مکانیکی و الکتریکی مورد نیاز چندین نوع در بازار یافت شود، نوعی که قیمت آن به قیمت‌های فهرست بها منضم به قرارداد نزدیک‌تر است و مشخصات فنی آن با مشخصات مندرج در مدارک پیمان مطابقت داشته باشد - و ترجیحاً مهر استاندارد نیز داشته باشد - باید تهیه شود و در صورتی که نوع گران قیمت‌تر مورد تأیید مشاور و یا کارفرما باشد تفاوت قیمت آن، با اخذ موافقت کارفرما، باید به پیمانکار پرداخت شود.

تبصره‌ی (۲): ذکر منابع تهیه‌ی مصالح و تجهیزات در اسناد پیمان از تعهدات پیمانکار در قبال تهیه‌ی مصالح مرغوب نمی‌کاهد. پیمانکار موظف است با مطالعه‌ی کافی نسبت به امکانات محلی و کیفیت منابع تهیه‌ی مصالح و تجهیزات، نظر و پیشنهاد خود را تسلیم مهندس مشاور کند. در صورتی که استفاده از این منابع مورد موافقت مهندس مشاور و کارفرما قرار گیرد اقدام به تهیه و حمل آنها نماید. کارفرما این حق را دارد که منابع تهیه‌ی مصالح را تغییر دهد و پیمانکار موظف به رعایت آن است. بدیهی است اگر به مناسبت تغییر منبع تهیه‌ی فوق‌الذکر اضافه و یا کسر هزینه جهت خرید مصالح و تجهیزات، و یا اضافه و یا کسر هزینه‌ی حمل ایجاد شود تفاوت بهای خرید و حمل به اقتضای مورد از پیمانکار کسر و یا به او پرداخت می‌شود. پیمانکار ملزم به رعایت مقررات مربوط به استخراج و بهره‌برداری شن و ماسه و دیگر مصالح معدنی است. ●